OM GOMSRUD

Deler av en glemt historie

SAMMENDRAG

Dagens Gomsrud omfatter området fra Gamlebrua i nord til den kommunale røysa i syd. Gomsrud var i sin tid en gård som allerede i 1639 lå øde, så gårdens fortid går muligens helt tilbake til middelalder. Med Tislegård ble det mulig å følge en del av den historiske utviklingen fra ødegård til dagens bolig- og næringsområde for Kongsberg.

Tore Storfossene

Bildet er fra stedet hvor gården Gomsrud i sin tid lå, og er tatt under forarbeidet til ny rundkjøring ved østsiden av Kongsberg bro og ny E134

Innhold

Hva var begynnelsen? 2
Det skjebnesvangre prestedrapet 2
Tislegård 3
Gomsrudgrenda 3
Gården Gomsrud 4
Om gården og eiere 4
Jordeiendommen Kolstad 5
Gomsrudplassen 5
Kolstadplassen 6
Gomsrud på 1900-tallet. 7
Gomsrud eiendommen 7
Ole Olsen Haugholt 7
Brannen på Gomsrud 8
Bjarne Olav Ødegård 8
1960-åra og nye tider. 9
Hva er igjen av den glemte historien? 10

Januar 2022

Gomsrudgrenda 1954. Widerøe

Hva var begynnelsen?

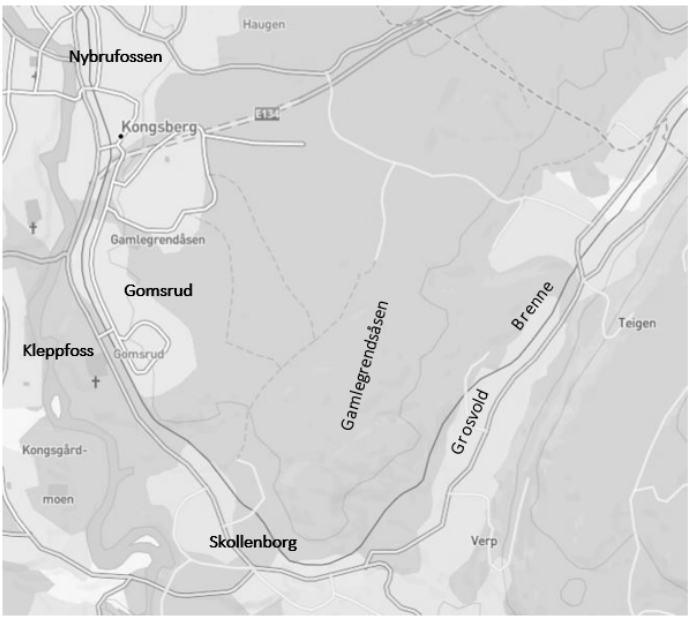

Tidlig på 1500-tallet lå det som senere ble Gomsrudgrenda under gården Grosvold. Nabogårdene Grosvold og Brenne eide på den tiden utmarka fra Grosvoldkroken, over Gamlegrendsåsen og ned til Lågens østre bredd. Grosvold eide området fra Kleppfoss og til nederst på Nybrufossen (Øvre Haugedalsfoss), og Brenne eide derfra og opp til området ved Hellebekk. Mellom her og Lia-hengslet hadde Rud, som var nabogård til Brenne, ei smal stripe utmark.

Vestsiden av Lågen lå under gården Loftstuen ute ved Hedenstad kirke.

Det som senere ble Nymoen og Gamlegrenda var da utmark under gårder i Grosvoldkroken, mens Steglet, Vestsida og Numedalsveien var eid fra Hedenstad.

Det skjebnesvangre prestedrapet

I siste halvdel av 1560-tallet kom storbonden Nils Grosvold i skade for å drepe sognepresten i Sandsvær. Nils forsonet seg med prestens etterlatte med å betale «mannebot». Han ble også lovet fred og tilgivelse både av fogden og av lensherren i Tunsberg ved å betale 112 daler, og kronen ila en bot på 2 pund malt.

I 1570 ble Tunsberg len overført til Akershus. Alt året etter ble Nils arresterte på nytt, men nå av lensherren i Akershus. Denne gangen ble han dømt med livet, og odelsgården Grosvold ble lagt under kronen.

Prestedrapet i Sandsvær endte med at kronen fikk hånd om Grosvolds utmark langs Lågen. Senere ga kronen dette utmarksområdet til Ove Gedde som var lensherre og direktør for det

nye sølvverket i Kongsberg, og med det ble eiendommen Tislegård med sine løkker og tomter, samt en øde gård et faktum.

Tislegård

På vegne av Kongen overdro stattholder Jens Juel eiendommen «Thislefoss Sædegaard Med Wnderliggendis Ødegaarde» til Ove Gedde. Gedde var lensherre og direktør for det nye sølvverket i Kongsberg. I jordeboken for Tislegård fra 1639, ført av Ove Geddes egen hånd, beskrives Gomsrud som øde gård under Tislegård. Senere overtok sønnen hans, Brostrup eiendommen. Brostrup solgte Tislegård til bergskriver Jørgen Dessow som igjen solgte den til Stattholder Ulikrik Fredrik Gyldenløve i 1683. Tislegård tilhørte fra da av Laurvigen Grevskab Arodialgods.

Store deler av eiendommen ble tidlig gjort tilgjengelig for folk. Allerede ca. 1650 var noen av Tislegårds løkker leid ut til «bergfolk». I1830 var eiendommen Tislegård delt opp i nær 100 tomter og løkker.

I 1829 tegnet J. S. Bruneck et «*Geometrisk Kart over Tislegaard, der nu bestaaer af Løkker og Tomter beliggende på Bergstaden Kongsbergs Grund*».

Gomsrudgrenda

Kartet til Bruneck sammen med «Panteregister for Kongsberg by» og branntakstprotokoller fra årene 1767 fram til 1837, gjør det mulig å finne fram til gårder og eiere i «Gomsrud Greenen» bakover i tid.

Ut fra pantebøkene går det fram at «Gomsrud-grenen» besto av 6 løkker, 7 om vi tar med øya i Kleppfoss. Øya hadde eget et løkkenummer. Grenda besto av tre større eiendommer. Gomsrud, Kolstad og Kolstadplassen.

Medheiplassen lengst syd var også en større eiendom i grenda, men den besto mest av utmark.

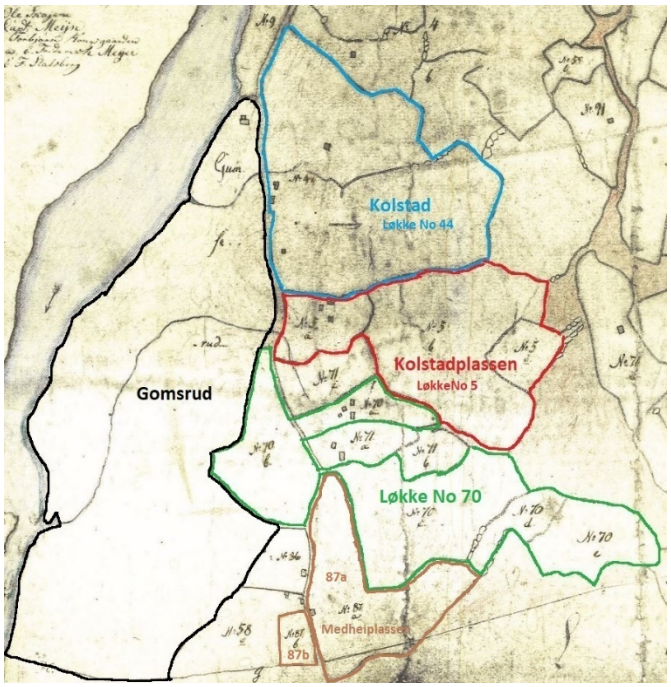

Løkkeområdene i Gomsrudgrenda på 1830-tallet
(Detalj fra J. S. Brunecks kart fra 1829)

Går vi gjennom branntakstene fra 1767 fram til 1837, og folketellingene fra 1801 til 1910, så ser vi at antall husstander går jevnt nedover - fra 16 med 68 boende i 1787, ned til 5 husstander og 15 boende i 1910. Til sammenligning besto Gomsrud av 12 boenheter med ca. 35 beboere i 1950. I dag er det 53 bolighus bare på Gomsrud Terrasse.

Gården Gomsrud

Bergskriver Jørgen Dessau satt i 1671 som eier av flere gårder utover i Sandsvær. Han er oppført som eier av bl.a. Styrstuen (nær Skollenborg), 8 lpd, og Gomsrud «som ligger i øde skog og mark» også med 8 lpd (lpd = Landskyldenhet: livlandsk pund). Siden gården beskrives å ligge «i øde skog og mark» allerede i 1639, kan en vel regne med at den var en god del eldre, og at den var med på «lasset» da Kongen tok over området i 1578. Dette kan være grunnen til at denne eiendommen var den eneste eiendommen under Tislegård som ikke fikk løkkenummer.

Våningshus og låve på Gomsrud fra før 1926. Foto IKA

Bildet her er antagelig det eneste bilde av gårdens 8-laft våningshus sammen med den store 8-laft tømrede låven slik den var i hvert fall tilbake til 1776. Låven brant høsten 1926. Våningshuset ble revet en eller annen gang mellom 1979 og 1994.

Om gården og eiere

I 1767 bodde Niels Timandsen gården. Taksten ble satt til 200 lpd. Gården besto da av 8 laft våningshus i to etasjer, m/8 fag Vindu. Kakkelovn, 8 laft Låve, 6 laft bryggerhus og 6 laft uthus. Til sammenligning var gjennomsnittstaksten for de andre 12 eiendommene i grenda til sammen på 40 lpd. Gomsrud var med andre ord 5 ganger større enn gjennomsnittets gården i grenda.

Gomsrud gård med jordeiendom ble solgt av Treschow på auksjon i oktober1836. Eiendommen på ca. 240 dekar kjøpte apoteker Poul Hartmann for 800 riksdaler. Senere kjøpte Hartmann mere i Gomsrud, men apotekeren flyttet imidlertid aldri ut til grenda, men ble boende på Kongsberg.

Eiendommen i Gomsrud brukte Hartmann til dyrking av urter, han var jo apoteker må vite. Familien benyttet ellers stedet som landsted i helgene.

Senere kjøpte Hartmann også eiendommen Kolstad og Kolstadplassen av enken etter apoteker Barvig.

Apoteker Poul Hartmanns enke, Mathilde Hartmann, solgte Gomsrud sammen med de to andre eiendommer apotekeren hadde der ute, i august 1887.

Det er naturlig å gjøre et lite stopp her. Vi går nå tilbake og får med oss historien til de to andre gårdene, jordeiendommen Kolstad og Kolstadplassen.

Jordeiendommen Kolstad

Kolstad lå på Løkke nr. 44 under Tislegård. I dag ligger Mesteparten av Gomsrud Terrasse på denne eiendommen.

Apoteker Hartmann.
Utlånt av Carl Graff Hartmann

Tilbake i 1777 var det apoteker Peckel som hadde eiendommen. Den besto av et lite våningshus og 2 uthus. Gården skiftet mellom ulike eiere fram til ca. 1820, da kjøpte apoteker Barvig.

William Peter Barvig døde i 1829, og kona Anne Cathrine tok over både eiendommer og apotek. Hun var datter av apoteker Peckel. Hennes far hadde eid eiendommen fram til 1787, så den ble i slekta.

Det var bygninger på eiendommen i hvert fall fram til 1837.

Kolstad ble i 1845 beskrevet som en «Jordeiendom med paastaaende Huse». På eiendommen sto det 3 plasser: Plass med hus no. 730, Plassen Kjempevolden og Dÿreplassen.

I 1846 solgte Anne Cathrine Barvig eiendommen til apoteker Paul Ernst Wilhelm Hartmann.

Gomsrudplassen

Gomsrudplassen og Kjempevolden var antagelig den samme plassen. Beliggenheten til Gomsrudplassen er godt beskrevet i skiftedokumentene etter Ion Olsen Gomsrud fra 1767. Der står det, «Pladsen Gomsrud beliggende paa Syndre Kant af Gomsrud Bakken». Da er vi omtrent der hvor lekeplassen på Gomsrud terrasse er i dag.

Den gamle veien fra Sandsvær gikk da ca. 10 m på vestre side av huset, og huset lå på toppen av «Gomsrud Bakke». Traséen til dagens gang- sykkelvei fra E134, følger om lag traséen den gamle veien hadde.

I 1950-åra var det Augusta og Johan Fredriksen som leide huset. Paret kom opprinnelig fra Bamble, og de kom til kongsbergområdet i fm. byggingen av Sørlandsbanen. Johan døde i 1959. Augusta havnet etter hvert på gamlehjemmet på Numedalsveien, og døde der i 1974.

Skjebnedagen til Gomsrudplassen kom også i 1974. Da bestemte brannvesenet seg for å bruke den gamle bygningen til brannøvelse. Huset hadde da stått tomt 10 – 15 år. Det var synd at det endte slik for et av de to eldste husene i grenda.

Gomsrudplassen brennes i 1974 Foto LP

Kolstadplassen

Den delen av Gomsrud Terrasse som i dag ligger lengst sør, er på det som var en del av Kolstadplassen. Tidlige kart indikerer at gårdens bygninger lå i området mellom Terrasseveien og Gomsrud terrasse. Senere ble bygningene flyttet slik at de endte opp østsiden av jernbanen da den kom i 1871. Der ligger Ove Gjeddes vei nr. 100 i dag.

Kolstadplassen lå på løkke nr. 5. Den var delt opp i løkke 5a, -b og -c. I panteregisteret er den beskrevet som «En Jordeiendom med paastaaende Husbygninger Kolstadpladsen kaldet»

I 1777 eide Anders Olsen Kolstad plassen. Han hadde kjøpt av enken etter Jens Olsen. Den besto da av 6 laft våningshus m/bordtak og m/3 fag vindu, kakkelovn og 4 laft uthus.

I panteregisteret står det at Kolstadplassen ble tatt over av apoteker Paul Ernst Hartmann ved et auksjonsskjøte fra enken etter Mathias Hostvedt i august 1851.

Etter dette kjøpet satt apoteker Poul Ernst Hartmann med eiendommene Gomsrud og Kolstad sammen med Kolstadplassen.

Villaen på Kolstadplassen var nok en av de mest spektakulære ute i grenda. Det kan se ut som at Anders Olsen Kolstad har satt opp huset i tidsrommet 1787 til -97.

Bygningen ble revet siste halvdel av 1940-tallet.

Fra 1851 ble ca. tre firedeler av arealet i Gomsrudgrenda samlet på ei apotekerhand.

Gomsrud på 1900-tallet.

Poul Ernst Wilhelm Hartmann døde i 1876. Enkefru Johanne Mathilde Hartmann, sammen med apoteker Hartmanns myndige arvinger, solgte Hartmanns eiendommer i Gomsrudgrenda i august 1887.

Gomsrud gården, Kolstad, Kolstadplassen og øya i Kleppfoss ble da solgt for kr 15 000. Til sammen utgjorde eiendommene ca. 360 dekar.

Kjøper var Ole Olsen Haugholt fra Sauherad.

Gomsrud eiendommen

Ut fra folketellingene gjort i 1900 og i 1910, kan det se ut til at familien Haugholt bosatte seg på Kolstadplassen. Plassen besto da av våningshus, en husmannsplass med «lade», stall og fjøs.

Våningshuset som Kolstad satte opp (Haugholtvillaen) ble revet sist på 1940-tallet, resten av bygningene ble stående litt utover 50-tallet, mens husmannsplassen sto til langt utpå 60-tallet.

"Haugholdt-villaen"
Foto lånt av H. Ødegård

Samtidig satt Haugholdt med et 2 etg. 8-laft våningshus med 8 fag vindu, 8 laft låve, 6 laft bryggerhus og 6 laft uthus nede på Gomsrud. Som nevnt tidligere, gomsrudgården var stor.

Som om Ole Olsen Haugholt ikke hadde tilstrekkelig med bygninger ute i grenda, kjøpte han tre eiendommer lengst syd i Hyttegata/Åkeren i 1910. Disse eiendommene, Gr.nr. 167, -168 og -169, kjøpte han av myntmester Thomas Georg Münster for til sammen kr10 500.

Ole Olsen Haugholt

Haugholt satt i 1910 med eiendommer han hadde betalt til sammen kr 26 000 for.

Ut fra Panteregister for Kongsberg byfogd III – 1a, går det fram at økonomien var blitt anstrengt. 2. gangs tvangsauksjon for eiendommene i Hyttegata er datert oktober 1925.

Gr.nr. 167, -168 og -169 ble solgt på tvangsauksjon januar 1931 for kr 20 000.

Men problemene stoppet ikke der. Økonomien rundt eiendommene etter Hartmann var mye lik vanskelighetene i Hyttegata. Mange utleggsforretninger som ender opp med proklamasjon om tvangssalg. Disse prosessen tok lang tid.

Brannen på Gomsrud

Den 1. oktober 1926 brant den store tømrede låven på gården Gomsrud. Årets avling gikk med.

Tvangsauksjon.

Tirsdag den 16. juli 1929 kl. 1 1/2 efterm. holdes paa sorenskriverkontoret i Kongsberg efter begjæring av underfogden i Kongsberg paa Kongsberg kommunes vegne 4. gangs tvangsauksjon over de Thorbjørn Aannestad Haugholt tilhørende eiendomme gr.nr. 167, 168 og 169, gr.nr. 523, gr.nr. 1256, gr.nr. 1258 og 1260, gr.nr. 1259, gr.nr. 1269 og gr.nr. 1277, alle i Kongsberg.

Auksjonsgrunnlag: Skyldig eiendomsskatt for 1926—1927 henholdsvis kr. 153.30 med 6 pct. renter fra 15. oktober 1926, kr. 5.25, kr. 3.50, kr. 5,25, kr. 1.75, kr. 5.25 og kr. 4.20.

Numedal og Sandsvær namsrett den 1. juni 1929.

Einar Bræin.

Det var da allmenn oppfatning om at brannen var forårsaket av omstreifere som hadde tatt seg inn i låven.

Låven var godt forsikret med til sammen kr 50 900 pluss avlingen. Etter vurderinger ved brannskadeoppgjøret ble skaden taksert til kr 29 500.

Brannen fikk etterspill. Det endte med rettsak i lagmannsretten i Drammen. Retten ble satt 21. mars i 1928. Referatet i Laagendalsposten gikk over to hele spalter.

Som eier av låven, var stesønnen satt under tiltale. Thorbjørn Annestad Haugholt ble dømt til 8 mnd. fengsel for forsøk på assuransesvik og bedrageri. Brannårsaken ble ikke avklart.

Ole Haugholdt ble oppgitt å være stefar til tiltalte. Ole Haugholdt var også tiltalt, men tydeligvis ble siktelse frafalt etter etterforskning.

Under tvangsauksjonen 31.mai 1932, kjøpte Bjarne Olav Ødegård eiendommene gr.nr. 1281, 1282, 1295 og 1296 for kr 20 000.

Bjarne Olav Ødegård

Bjarne Ødegård var født i Kongsberg, og han overtok gomsrudgården, Kolstad og Kolstadplassen som 23-åring.

Etter brannen i 1926 var det bare våningshuset og en hesje som stod igjen. Hesjen, eller tørkehesjen var en type bygning som ikke finnes lenger. Størrelsen var omkring 20x8 m. Den hadde tak og var bordkledd i tverrendene. Inni var det rekker til å henge opp utresket korn.

På Gomsrud sto en slik tørkehesje rett syd for gårdsbygningene. Den hadde en historie gjengitt i boka «Sandsværtradisjoner» av Sæmund Wulfsberg:

I1932 var gomsrudgården ei branntomt, og bygningene på Kolstadplassen var blitt gamle med årene. I tillegg var Sørlandsbanen, som ble anlagt i 1871 blitt en ulempe om Kolstadplassen skulle bygges opp igjen av ny eier.

Ola Kroppen

I midten på 1800-tallet var det en kar som het Ola Kroppen. Han bodde i Sandsvær sammen med kona Marte.

Ola Kroppen var stor, sterk og lat. Det var kjent at kona Marte var ei «subbe», og at hun hadde et forhold med en Halvor Persen.

Som det ofte går, Ola kom en gang uventa hjem. Halvor ble banka gul og blå og endte på sykehus med brukne ribbein. Etter denne hendelsen, ble «Kroppevisa» diktet.

Om dette gikk hardt innpå Ola er uvisst, men Ola Kroppen fant sin død ved egen hand. Han hengte seg inne i hesjatørka på Gomsrud.

Valget om å flytte gården må ha blitt tatt tidlig etter eierskiftet.

En stor romslig låve var det først som ble satt opp. Den sto ferdig på 1930-tallet. Våningshuset ble først ferdig for innflytting i 1950.

Fram til våningshuset i Gomsrud sto ferdig, bodde Bjarne, Ragnhild og sønnen Harald på Kapermoen.

Familien var om somrene sist på 40-tallet i Gomsrud. De bodde da på husmannsplassen med «lade», slik det var beskrevet i folketellingen fra 1900.

Etter flytting fra Kapermoen, tok Ødegård opp igjen gårdsdrift med dyr, fòr og korn.

Nytt fjøs med plass for kyr, hest, gris og høns sto ferdig midt på 50-tallet.

Gårdsdriften startet opp tradisjonelt med hest og hesteredskap. Midt på 50-tallet ble hestene erstattet med Gråtass, og hesteredskapen ble modifisert og tilpasset den nye «hesten».

En viktig ressurs som fulgte med kjøpet av gården, var en stor forekomst av sand og grus. Ødegård begynte salg av sand til husbyggere og industrien tidlig i 50-åra. Det største prosjektet som brukte Gomsrud-sand var oppføringen av TV-tårnet på Jonsknuten.

I oktober 1943 ble det gamle våningshuset fra den opprinnelige gomsrudgården skilt ut som egen eiendom. Kjøper var Ole Laugerud. Parsellen lå rett nord for der avkjøringen til Industriveien er i dag.

1960-åra og nye tider.

Etter forhandlinger med Kongsberg Kommune ble det overenskomst om salg av deler av eiendommen. Kommunen hadde behov både for tomtearealer og areal for næringsetablering.

I 1964 ble Kolstad eiendommen, mesteparten av Kolstadplassen og jordbruksarealet til gomsrudgården sydover mot Kleppfoss solgt til kommunen.

Resultatet av denne handelen ble utbyggingen av Gomsrud terrasse og Gomsrud Industriområde.

Så endte det med at det apoteker Hartmann samlet i 1851, ble delt opp igjen i 1964.

Gomsrud var samlet til ett «rike» i 113 år.

Hva kan navnet komme av?

Om tolkingen Gomsrud-navnet strides de lærde. Det som kan sies er at navnet har vært i bruk flere steder på Østlandet. Flesteparten av -rud navnene dukket opp med ryddingen etter Svarte Dauen på 1500 tallet.

Her er noen skriveformer: Gunnbrød, Gunnerød, Gumbsrød, Grimsrud, Gomserud, Gamsrud, Gumserud.

Hva er igjen av den glemte historien?

I dagens Gomsrud finnes det sparsomt med spor etter grenda slik den var bare for 50 – 60 år siden. Mye av landskap og terreng er borte eller endret. Bebyggelse og næringsaktivitet har kommet sammen med moderne trafikkanlegg.

Det eneste som fortsatt, er synlig er en enslig gråsteinsmur. Muren var i sin tid nær nabo med låven som brant på gården Gomsrud i 1926.

Den forunderlige muren

Denne gråsteinsmuren er en av få overlevninger fra gårdens aller tidligste historie. Den ligger rett ved der Industriveien tar av fra Gomsrudveien, og den er fremdeles godt synlig. På den østre side av muren er det spor etter en gammel kjerrevei som gikk sydover mot Kleppfoss. Veien har blitt anlagt etter muren var bygd.

Kan muren stamme fra før pesten i 1350?

Muren er en ringmur ca. 8 m i diameter, og er om lag 1,5 m på det høyeste. Den er registrert som forsvarsverk av arkeologiske myndigheter. De anslår at den er fra 1500-tallet, og den er ikke fredet. En kan undres på hva og hvem forsvarsverket har blitt satt opp for?